

УДК 330.101

О.І. Гонта, проф., д-р екон. наук

Чернігівський державний інститут економіки і управління

Розвиток інтелектуального потенціалу населення України на основі інтернаціоналізації системи вищої освіти

У статті визначено основні тенденції розвитку сучасної вищої освіти. Наголос зроблено на перспективі використання чинників інтернаціоналізації вищої освіти для забезпечення реалізації інтелектуального потенціалу України.

інтелектуальний потенціал, Болонський процес, глобалізація ринку освітніх послуг, інтернаціоналізація вищої освіти, європейський освітній простір

Актуальність теми дослідження. Розвиток інтелектуального потенціалу України є найважливішим чинником успішного соціально-економічного розвитку та досягнення конкурентоспроможності країни. В умовах глобалізації, коли відбувається посилення взаємозалежності всіх сфер суспільного життя різних країн, повноцінна реалізація інтелектуального потенціалу країни не можлива без інтернаціоналізації вищої освіти.

Постановка проблеми. Для України надзвичайно важливою є проблема пошуку шляхів інтеграції в світовий та європейський освітній простір, як один із засобів нарощування і реалізації інтелектуального потенціалу. Прийняття правил єдиного соціально-економічного простору починається з дослідження сучасних тенденцій світового розвитку, усвідомлення вимог сучасної глобалізації та формування відповідної політики внутрішньої перебудови національної системи освіти. Зважаючи на стрімке поширення Болонського процесу у світі, українській системі вищої освіти доцільно орієнтуватись на впровадження основних його положень на практиці, що стане запорукою поступової успішної інтеграції у європейське освітнє та наукове співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку освіти в умовах сучасної глобалізації активно досліджуються в сучасній західній та вітчизняній науковій літературі. Безпосередньо проблемам внеску освіти в економічне зростання країни присвячені праці Г.Беккера, Дж.Мінцера, Ф.Уелча та ін. В сучасних теоріях постіндустріального суспільства Дж.Нейсіта, А.Тоффлера, Дж.Белла всебічно розглядається роль освіти, яка вважається найважливішим фактором в новій парадигмі виробництва. Проблема функціонування ринку освітніх послуг присвячені праці багатьох дослідників, серед яких варто виділити роботи О. Анчішкіна, Т. Боголіб, А. Віфлеємського, О. Грішної, Є. Жильцова, М. Лукашенко, С. Мамонтова, Р. Патори, В. Радченка, М. Степка, А. Чухна, Л. Якобсона та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В умовах інтернаціоналізації господарського життя зростає увага дослідників до проблем освіти, породжених надзвичайно швидким включенням її в ці процеси.

Водночас, ці проблеми не знайшли глибокого і комплексного узагальнення у вітчизняній науковій літературі, що зумовлює актуальність дослідження особливостей розвитку вітчизняної системи освіти в умовах сучасної глобалізації. Лише в окремих важливих і ґрунтовних працях досліджуються окремі питання управління освітою на різних рівнях, модифікації механізму фінансування, функціонування ринку освітніх послуг в

Україні. Потребують свого узагальнення та вивчення ті виклики, які пред'являє освіті сучасна глобалізація та колосальне зростання значення знань в розвитку суспільства.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних тенденцій розвитку сучасної вищої освіти та розробка напрямів включення вищих навчальних закладів України у глобалізований ринок освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу. Серед основних тенденцій розвитку сучасної вищої освіти, на нашу думку, слід виділити наступні: визначальна роль освіти в становленні економіки знань; диверсифікація джерел фінансування; зміна вимог до змісту, методів та форм навчального процесу; інтернаціоналізація освіти; зміна організаційних форм освітньої діяльності; глобалізація ринку освітніх послуг.

У контексті даного дослідження актуальним вважаємо зупинитись детальніше на аналізі тенденцій інтернаціоналізації освіти та глобалізації ринку освітніх послуг. За таких умов зростає потреба у формуванні єдиного освітнього простору, що зумовлена необхідністю вирішення проблем визнання дипломів та уніфікації освітніх стандартів та систем. Ми спостерігаємо це у сучасному Болонському процесі. Усвідомлення необхідності та важливості процесу інтеграції систем освіти різних країн лежить в основі подальшого розвитку його міжнародного регулювання. Важливою віхою стало підписання у 1999 році міністрами освіти майже 30 європейських країн Болонської декларації, спрямованої на встановлення Європейської зони вищої освіти та сприяння поширенню європейської моделі освіти у світовому масштабі. До основних положень Болонської декларації можна віднести наступні:

- прийняття системи зрозумілих і сумірних ступенів, зокрема, через упровадження Додатка до диплома для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти;

- прийняття системи, заснованої на двох основних циклах – доступеневого та післяступеневого. Доступ до другого циклу буде вимагати успішного завершення першого циклу навчання тривалістю не менше трьох років. Ступінь, що присуджується після першого циклу, має бути затребуваним на європейському ринку праці як кваліфікація відповідного рівня. Другий цикл спрямований на отримання ступеня магістра і/або доктора як це прийнято в багатьох європейських країнах;

- впровадження системи кредитів за типом ECTS - європейської системи перерахування залікових одиниць трудомісткості як належного засобу підтримки великомасштабної студентської мобільності. Кредити можуть бути отримані також і в рамках освіти, що не є ще вищою, залучаючи до навчання протягом усього життя, якщо вони визнаються цікавими для приймаючих університетів;

- сприяння мобільності шляхом подолання перешкод до ефективного здійснення вільного пересування, для цього: студентам повинен бути забезпечений доступ до можливості одержання освіти і практичної підготовки, а також до супутніх послуг; викладачам, дослідникам і адміністративному персоналові повинні бути забезпечені визнання і зарахування часу, витраченого на провадження досліджень, викладання та стажування в європейському регіоні, без нанесення збитку їхнім правам, установленим законом;

- сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти для розробки адекватних критеріїв і методологій;

- сприяння необхідним європейським поглядам у вищій освіті, особливо щодо розвитку навчальних планів, міжінституційного співробітництва, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки і провадження наукових досліджень [1-3].

Досягнення цих цілей є необхідною умовою зміцнення Єдиного європейського освітнього простору, формування якого потребує постійної підтримки, уважного керування

й адаптації до безупинно мінливих потреб розвитку. Основною ж метою залишається підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти [4-6].

Загальний *процес інтернаціоналізації освіти* знаходить прояв в двох основних сучасних тенденціях. Перша — це, так би мовити, уніфікація освітнього контенту в міжнародному масштабі, зумовлена об'єктивними потребами світового ринку праці. Друга тенденція полягає у зростаючій інтернаціоналізації самої освітньої діяльності, появі інтернаціональних форм організації та фінансування освіти [7].

Посилення необхідності вирішення проблем стандартизації освіти зумовлена важливістю забезпечення і підвищення якості освітніх послуг в умовах зростаючої відкритості економік країн, все більш вільного руху людей, капіталів і товарів між країнами. В останні десятиліття ХХ сторіччя в багатьох країнах світу відбуваються інтеграційні процеси у сфері освіти. Це зумовлено, перш за все тим, що національна система освіти будь-якої країни повинна орієнтуватися не просто на підготовку кваліфікованих кадрів для розвитку своєї економіки, а на підготовку спеціалістів, які поряд з цією важливою метою також забезпечуватимуть конкурентоспроможність її економіки в сучасному глобальному середовищі [8-9]. Поряд з цим, все більше втрачається суто національна обмеженість освітнього процесу, оскільки система освіти повинна випускати фахівців, які мають бути готові працювати не тільки в своїй країні, а водночас і відповідати вимогам світових ринків праці. В останньому столітті процеси міграції робочої сили між країнами та континентами набули якісно нових рис. Міграція стає глобальним процесом, до якого все більше включаються висококваліфіковані працівники, у якому поширюється нелегальна міграція і поряд з цим удосконалюються форми та механізми міжнародного врегулювання численних проблем мігрантів. За даними Міжнародної організації з питань міграції, нині за межами національних кордонів у світі проживає більше 190 млн. чоловік, що складає близько 3 % населення планети. [2]. Зрозуміло, що збільшення чисельності людей, які шукають роботу на світових ринках праці, об'єктивно виносить на міжнародний рівень необхідність вирішення проблем їх працевлаштування, соціального захисту, освіти та професійної підготовки.

Зростаюча інтернаціоналізація освітньої діяльності зумовлена причинами як внутрішнього (забезпечення потреб національної економіки у кваліфікованих кадрах), так і зовнішнього (необхідність забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовому середовищі) характеру. Проявом інтернаціоналізації стає *розвиток світового ринку освітніх послуг* (експорт та імпорт освітніх послуг, збільшення чисельності іноземних студентів), поява міжнародних форм організації освітньої діяльності (міжнародних спільних освітянських та наукових проектів, спільних навчальних закладів, можливостей одночасного отримання дипломів вищих навчальних закладів різних країн), інтернаціоналізація фінансових ресурсів освіти: залучення зовнішніх джерел в освіту у вигляді коштів, грантів, кредитів міжнародних організацій, фондів та установ інших країн.

Фінансові надходження у сферу освіти з-за кордону здійснюються за спеціальними програмами, які впроваджуються міжнародними організаціями (ЮНЕСКО, Європейський Союз та інші), іноземними суспільними та приватними благодійними фондами. У країнах, що розвиваються, часто найпершу роль у фінансуванні освіти відіграє зовнішня допомога, величина якої має враховуватися в загальних видатках [7-9]. Як уже зазначалося вище, характерною ознакою процесу інтернаціоналізації освіти виступає зростання чисельності іноземних студентів у світі в абсолютному та відносному виразі. Світовий ринок освітніх послуг надзвичайно динамічно розвивається. Це свідчить про розуміння країнами світу перспективності цієї ніші міжнародного ринку послуг і поспішають зайняти на ньому чільне місце.

За даними Міністерства освіти та науки України, у вітчизняних ВНЗ навчається близько 42 тисяч іноземних студентів із більше ніж 130 країн світу. Найбільша кількість студентів із Китаю (6,7 тис.), Росії (близько 4,5 тис.), Індії (2,7 тис.), Йорданії, Сирії, Ірану,

Малайзії, Туркменістану, Туреччини, Молдови. Серед закладів, у яких навчається найбільша кількість іноземних студентів виділяються наступні: Луганський державний медичний університет – 1900 ос.; Донецький національний медичний університет – 1500 ос.; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна – 1300 ос.; Вінницький національний медичний університет – 1200 ос.; Національний авіаційний університет – 1200 ос. Також значна кількість іноземців отримує освіту в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» – 1120 ос., у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, Національному фармацевтичному університеті (Харків), Національному технічному університеті «КПІ» – близько тисячі студентів у кожному із названих ВНЗ.

Отже, за кількістю іноземних студентів Україна займає дев'яте місце в світі, частка України складає приблизно 1,5 відсотки світового ринку освітніх послуг. Це більше ніж у Швеції та Швейцарії, порівняно з Бельгією та Італією. Із країн колишнього СРСР Україну випереджає лише Росія, де вищу освіту отримують близько 100 тисяч іноземців. Трійку країн-лідерів у підготовці іноземних студентів очолюють США (близько 630 тис. осіб), Великобританія (більше 300 тис. осіб) і Німеччина (близько 230 тис. осіб).

Водночас, за нашим переконанням, Україна має значно більший потенціал щодо можливостей прийому іноземних студентів до ВНЗ. Адже ще за радянських часів склалися традиції навчання іноземних студентів, методики їх мовної підготовки, адаптації до умов проживання та навчання.

За сучасних умов суттєве збільшення контингенту студентів-іноземців можливе тільки на основі державної політики підтримки. Така політика має ґрунтуватися на чітко визначених пріоритетах. По-перше, передбачати певні привілеї ВНЗ, що можуть приймати іноземних студентів. Це може стосуватися полегшення процедури ліцензування (наприклад, не такі жорсткі вимоги щодо кадрового складу) або створення матеріальної бази для утримання і проживання (дозволити укладати угоди на проживання іноземців з недорогими готелями або приватними особами). По-друге, стимулювати розробку курсів та відповідно підготовку викладачів для викладання англійською мовою, що особливо важливо в контексті полегшення адаптації іноземних студентів. По-третє, необхідно визначитися з тими країнами, які потенційно можуть постачати студентів, та цілеспрямовано працювати на ці країни.

Інтернаціоналізація освіти знаходить прояв не тільки у зростанні чисельності іноземних студентів. Поруч із активним заохоченням в'їзду в свою країну студентів з-за кордону, вищі навчальні заклади розширюють експансію на території інших країн. Зростання масштабів такої діяльності лежить в основі появи у 90-х роках ХХ століття та стрімкого зростання так званої «транскордонної освіти» (*transborder education*). Це явище вже не можна ігнорувати, тому що воно спирається на певні економічні механізми, пов'язані з фінансовими потоками.

Висновки. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується стрімкою інтелектуалізацією економіки, за якої найбільш цінним ресурсом виступають знання та інформація. Конкурентні переваги може давати виробництво складних приладів, промислового обладнання, обчислювальної техніки, взагалі - продукції з високим ступенем обробки; надання "високих" послуг - консалтингових, комп'ютерних, фінансових, інжинірингових та ін. Першою неодмінною умовою створення середовища для поширення і розвитку цих ресурсів стає наявність кваліфікованих кадрів, здатних продукувати та працювати з інформаційними ресурсами. Зрозуміло, що за таких умов роль освіти як системи, призначенням якої виступає передача і поширення знань, формування нової якості кваліфікованої робочої сили, зростає і водночас потребує переосмислення. Саме такий підхід дозволяє створити належні умови для використання і розвитку інтелектуального потенціалу нації.

Трансформуючий вплив на розвиток освіти справляє й активізація глобалізаційних процесів у сучасному світі, що відображається у посиленні інтернаціоналізації та глобалізації освіти: уніфікації освітнього контенту, визнання дипломів, глобалізації ринку освітніх послуг, розширення форм міжнародного співробітництва у сфері освіти, міжнародного руху капіталу тощо. Глобалізація економічних процесів, посилення взаємозалежності та інформаційної єдності країн світу об'єктивно вимагають нових підходів як до визначення місця і ролі освіти в розвитку суспільства, так і відносно форм її організації та управління. Окрім того, вагомого значення протягом останніх років набуває тенденція активного поширення Болонського процесу у різних країнах світу, у тому числі і в Україні. Для нашої країни є вкрай важливим врахування цих тенденцій в розробці сучасної стратегії розвитку національної освіти з тим, щоб перетворити її на реальний чинник підвищення конкурентоспроможності економіки. За таких умов нагальною потребою є формування єдиної державної стратегії розвитку освіти та підвищенні її конкурентоспроможності в глобальному середовищі.

Неоднозначною залишається проблема збереження національної ідентичності інтелектуального потенціалу за умов глобалізації. З одного боку, зрозуміло, що в сучасних умовах неможливо забезпечити розвиток країни в ізоляції від світових соціально-економічних процесів. Тільки від активної взаємодії суспільної системи з глобальним середовищем можна очікувати на отримання синергетичних ефектів, у тому числі - у сфері освіти. З іншого боку, втрата національної ідентичності, як і загальне зниження значення моральних цінностей та норм, може мати надзвичайно згубний вплив на розвиток людської спільноти. На наше переконання, у центр уваги механізму регулювання розвитку сучасної освіти повинно бути покладено знаходження оптимального балансу між включенням країни в глобалізаційні процеси та підтримкою національно-специфічних форм та елементів освітньої системи. Отже, розвиток інтелектуального потенціалу населення України – це багатогранний процес, який в сучасних умовах має враховувати переваги та можливості інтернаціоналізації вищої освіти України.

Список літератури

1. International Migration Outlook.- ILO, 2007 // <http://www.oecd.org/>
2. Болонська конвенція. Спільна заява європейських міністрів освіти, 18 – 19 червня 1999 р., м. Болон'я.
3. Юшер А. Основные тенденции в развитии высшего образования в европейском регионе / А. Юшер // Экономика образования. – 2009. - №6. – С. 108-120
4. Суркова С.А. Стратегия формирования профессионально-кадровой структуры для экономики знаний / С.А.Суркова//Экономика образования. – 2009. – №4. – С. 37-56.
5. Мартиненко І. П. Роль міжнародної науково-технічної співпраці у продукуванні знань та їх подальшому розповсюдженні у НАН України / І.П. Мартиненко // Проблеми науки. – 2008. – № 7. – С. 43-49.
6. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні у контексті Болонських декларацій / А. Олійник // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 42-49.
7. Каленюк І. С. Сучасні тенденції розвитку освіти в глобальному середовищі/ І. С. Каленюк // Науковий вісник ЧДТЕУ. Серія І., Економіка: зб. наук. праць. – Чернігів : ЧДТЕУ, 2009. - № 4(5). -С. 4-14.
8. Каленюк І. С. Університети в координатах глобального розвитку країни / І. С. Каленюк // Вища школа. - 2009. - № 8. - С. 5-11.
9. Каленюк І.С. Освітній імператив забезпечення конкурентоспроможності національної економіки / І.С. Каленюк // Монітор конкурентоспроможності. – 2008. - №1-2.–С.74-76.

Е.Гонта

Развитие интеллектуального потенциала населения Украины на основе интернационализации системы высшей школы

В статье определены основные тенденции развития современного высшего образования. Акцент сделан на перспективе использования факторов интернационализации высшего образования для обеспечения реализации интеллектуального потенциала Украины.

E. Gonta

The development of intellectual potential of Ukraine's population on the basis of internalization of the system of the high-level education

In the state the main tendencies of the development of modern high-level education are determined. The stress is made on the perspectives of use of the aspects of internalization of high-level education and guarantee of the realization of Ukraine's intellectual potential.

Одержано 13.11.10

УДК 658.15

Л.А. Лахтіонова, доц., канд. екон. наук

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, м. Київ

Наявність власних оборотних джерел фінансування— абсолютний показник фінансової стійкості суб'єктів господарювання у внутрішньому фінансовому аналізі

Розглянуто думки вчених-аналітиків стосовно показника фінансової стійкості суб'єктів господарювання, надана критична точка зору різним точкам зору з цього питання, розроблена та обґрунтована власна точка зору про показник фінансової стійкості господарюючих суб'єктів у внутрішньому фінансовому аналізі.

фінансова стійкість, суб'єкт господарювання, показник, внутрішній фінансовий аналіз

В умовах фінансової кризи одною із важливіших умов в забезпеченні успішної підприємницької діяльності вітчизняних господарюючих суб'єктів є наявність їхньої фінансової стійкості. На сьогодні існують різні підходи до аналізу фінансової стійкості господарюючих суб'єктів. Але, як правило, методику її проведення розглядають на рівні зовнішнього фінансового аналізу. Проте найважливішу роль в дослідженні фінансової стійкості посідає саме внутрішній її аналіз. Окреме місце в методиці внутрішнього фінансового аналізу фінансової стійкості посідають абсолютні її показники, до складу яких багато авторів відносять наявність власних оборотних коштів. Разом з тим, інші автори даний показник відносять до характеристики ліквідності господарюючих суб'єктів. При цьому різняться як назва, так методика його визначення. Як серед вітчизняних (1 - 21), так і серед іноземних (22 - 29) вчених немає єдиної точки зору щодо цього. Але даний показник, на особисту точку зору, є першим індикатором стану та зміни фінансової стійкості господарюючого суб'єкта. Тому в умовах тривалої фінансової кризи дана тема дослідження є вельми актуальною.

© Л.А. Лахтіонова. 2010